

Prikaz knjige: „MEDIJI U SRBIJI O RODNO ZASNOVANOM NASILJU 2014: IZMEĐU STEREOTIPA I ZABAVE“

Izdavač: Program Ujedinjenih nacija za razvoj
(United Nations Development Program)

Autor: Prof. dr Zorica Mršević

Mesto i godina izdanja: Beograd, 2015.

Br. strana: 122

Medijsko izveštavanje o nasilju nad ženama trebalo bi da predstavlja važan deo borbe protiv rodno zasnovanog nasilja. Zahvaljujući moći koju poseduju, mediji su u prilici da konstruišu i dekonstruišu različite stereotipe i slike fenomena u društvu. Imajući ovo u vidu, svi koji izveštavaju o nasilju nad ženama, treba da budu svesni moći svake napisane i izgovorene reči, kao i činjenice da svojim načinom izveštavanja utiču na stvaranje globalne slike nasilja u društvu. Takođe, mediji utiču i na percepciju javnog mnjenja o uzrocima, pojavnim oblicima, karakteristikama, posledicama nasilja i mogućnostima reakcije na njega. Mediji bi trebalo da budu rodno osvešćeni i edukovani za adekvatno predstavljanje svakog pojedinačnog slučaja nasilja nad ženama i pri tome svesni da poseduju veliku društvenu odgovornost za svaki postupak.

S obzirom na to da veliki broj ljudi svoja znanja i predstave o nasilju nad ženama formira upravo posredstvom medijskog informisanja, edukacija medija o etičnom izveštavanju

kao i potenciranje rodno osetljivog izveštavanja, treba da bude sastavni deo politika za borbu protiv nasilja nad ženama.

Knjiga „Mediji u Srbiji 2014. o rodno zasnovanom nasilju: Između stereotipa i zabave” prof. dr Zorice Mršević, uvodi u problematiku medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama i predstavlja kvalitativnu analizu medijskog izveštavanja o ovoj vrsti nasilja i femicidu u Srbiji tokom 2014. godine. Cilj publikacije jeste jačanje kapaciteta svih relevantnih ustanova za borbu protiv nasilja nad ženama, podizanje svesti kod javnog mnjenja, kao i prevencija ovog gorućeg društvenog problema. Nastala je pod okriljem projekta „*Integrisani odgovor na nasilje nad ženama u Srbiji*” uz učešće tri agencije Ujedinjenih nacija: Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Agencije Ujedinjenih nacija za osnaživanje žena i rodnu ravnopravnost (UN Women) i Dečjeg fonda Ujedinjenih nacija (UNICEF), dok je finansijsku realizaciju omogućio Fond Ujedinjenih nacija za borbu protiv nasilja nad ženama (UN Trust Fond to End Violence against Women). Izdavač je Program Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Program), koji pruža aktivnu stručnu i tehničku podršku Ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije u sprovođenju strategija koje imaju za cilj borbu protiv nasilja nad ženama, uz poštovanje međunarodnih standarda.

Publikacija sadrži 11 tematskih celina u okviru kojih se podrobno analiziraju medijski natpisi i primeri dobrih i loših praksi medijskog izveštavanja u različitim slučajevima ubistva žena i nasilja nad ženama u 2014. godini. Nakon *Uvoda* analizira se *medijsko izveštavanje o femicidima*, zatim *hegemonistički maskulinitet/muškost*, *medijsko izveštavanje u slučaju silovanja i ubistva maloletne Tijane Jurić*, *nasilje nad ženama u krugovima poznatih*, *medijsko izveštavanje o seksualnom nasilju nad ženama*, *primeri dobrih i loših medijskih praksi u 2014. godini*, *medijske tišine* i, ono što ima poseban obrazovni značaj, *instrukcije urednicima i novinarima za rodno senzitivno izveštavanje o nasilju nad ženama*, i na kraju su prikazani aneksi.

Uvodna razmatranja su fokusirana na pitanje rodne ravnopravnosti, mesto žene u širem društvenom kontekstu Srbije, na pitanje diskriminacije i marginalizacije, izloženosti rodno zasnovanom nasilju, kao i stereotipnog medijskog predstavljanja nasilja nad ženama. Autor smatra, da bi na povećanje medijske pismenosti i odgovornosti mogla da utiče veća zastupljenost ženskih perspektiva u medijskoj produkciji. Postavlja se i pitanje politizacije medija, gde je akcenat na kvantitetu i komercijalizaciji medijske produkcije. Drugim rečima, iako se povećava mogućnost izbora medija, izbor ljudi je ograničen usled nezadovaljavajućeg napredovanja mudrog medijskog izveštavanja i usredsređenosti na senzacionalno i stereotipno predstavljanje ozbiljnih društvenih problema. Senzacionalizam i zabava, kao imperativ savremenog medijskog izveštavanja, marginalizuju istraživačko i analitičko novinarstvo i emisije koji bi ovom društvenom problemu pristupili uz uvažavanje ozbiljnosti svake pojedinačne situacije. Autorka završava uvodna razmatranja činjenicom da diskriminatorni stavovi, rodni stereotipi i predrasude osoba koje rade na izveštavanju i procesuiranju nasilja ne doprinose boljem položaju i borbi protiv nasilja nad ženama.

Medijsko izveštavanje o femicidima u 2014. godini. Autorka naglašava lošu medijsku praksu u kojoj se mediji, usled nepoznatih okolnosti koje su prethodile ubistvu žene, služe frazama poput „neobjašnjive, neshvatljive i neočekivane tragedije” čak i kada objektivno postoje podaci o višegodišnjem porodičnom nasilju i obraćanje žrtava institucijama za pomoć. Brojni su primeri medijskih motiva femicida kada se poseže za mogućim uzrocima kao što su ljubomora, ubistvo iz strasti, potencijalna prevara partnera, bračne razmirice, mogućnost napuštanja partnera i sl. Iako je sugerisano medijima da je ovo loša praksa izveštavanja, prisutno je i razmatranje razloga ubistva iz perspektive „zle kobi, porodičnog prokletstva, usuda, uklete sudbine”, kada se sa aktuelnim ubistvom u vezu dovodi porodična istorija nasilja, koja nema veze sa počinio-cem već sa sličnim sudbinama porodice žrtve ili direktno sa njenim prethodnim iskustvom.

Autorka ukazuje na najveću grešku koju čine mediji, a koja je danas ređe prisutna u direktnom obliku. Reč je o okrivljanju žrtve, koje ne bi smelo da se vrši ni na indirektan način. Natpisi poput „nije htela da prestane da se svađa” „izvršila je preljubu”, „znala je više puta da ode iz kuće ali se ipak vraćala” i sl. ukazuju na besmislene razloge koji se predstavljaju kao motiv za ubistvo i svakako bi trebalo zabraniti ovakav vid izveštavanja i prikazivanja žrtve.

S druge strane, kad je u pitanju medijsko prikazivanje nasilnika, to jest ubice, često se može zapaziti čuđenje i neverica društvene sredine da je on čovek koji je izvršio ubistvo. Medijski naslovi „bio je miran i povučen čovek, nije voleo da se svađa, bio je dobar komšija i prijatelj, vredan, radan i pošten čovek” i sl., stavljaju akcenat na to šta neko iz okoline misli o nasilniku, a događaji koji su prethodili nasilju ostaju u drugom planu. Autorka naglašava da je sasvim pogrešno verovanje okoline da su ubice oni koji transparentno to pokazuju i da je u mnogim slučajevima gora medijska praksa da se ubice i nasilnici predstavljaju kao monstrumi, manijaci, poremećene ličnosti čime se aludira na njihovo jasno odvajanje od „normalnih” muškaraca, što u realnosti nije slučaj. Na ovaj način se nasilje nad ženama izmešta iz svakodnevnog života i stiče se slika da se nasilje dešava samo malom broju žena od strane malog broja muškaraca, što predstavlja štetnu medijsku praksu.

Medijsko predstavljanje femicida kao eskalacije dugogodišnjeg maltretiranja i trpljenja porodičnog nasilja od strane muškarca predstavlja retkost. Veća pažnja medija je usmerena na nebitne činjenice koje nemaju mnogo veze sa uzrocima ubistva već sa karakteristikama počinioca. Ovakav pristup doprinosi „normalizaciji” porodičnog nasilja i stiče se utisak da je to pojava koja se događa i u najmirnijim i najsrećnijim porodicama.

Nakon objašnjenja etiologije pojma femicida, uvođenja u naučni diskurs i medijsku praksu, autorka se bavi tipovima femicida o kojima su mediji izveštavali tokom 2014. godine u Srbiji, svrstavajući ih u više kategorija. Prva grupa se odnosi na

kriterijum partnersko-porodičnih odnosa, gde su ubice najčešće partneri, venčani odnosno nevenčani muževi i bliži srodnici i ovde se može identifikovati velika grupa femicida praćenih samoubistvom ubice. Nakon ove podgrupe se, prema kriterijumu porodično-partnerskih odnosa, izdvajaju i femicidi sinova žrtve. U okviru navedene kategorije može se izdvojiti jedan broj femicida koji je nastao usled hegemonističkog maskuliniteta. Druga grupa je formirana prema kriterijumu ubijene žene u okviru koje se razlikuju tri podgrupe: femicidi žena od 18 do 65 godina starosti, femicidi devojaka i femicidi starijih žena (posebna grupa – one koje nisu ubijene u porodično-partnerskom femicidu). Autorka posebno vrednuje doprinos medija usled izveštavanja o porodično-partnerskom femicidu, gde su mediji preneli da je ubistvu prehodilo dugogodišnje obraćanje žrtava institucijama za pomoć zbog trpljenja nasilja od strane člana porodice. Takođe i kada je reč o femicidima praćenih samoubistvom ubice, mediji korektno izveštavaju o progresivnom i dugotrajnom nasilju koje je dovelo do fatalnog ishoda, a isti slučaj je i kada su femicid vršili sinovi žrtava. Autorka iznosi zamerke u vidu konstatacije da mediji treba da pokrenu polemiku o adekvatnim načinima reagovanja institucija i društva i mogućnostima individualne i generalne prevencije.

Autorka posebno ističe brutalnost zločina nad starim ženama koje su po pravilu bespomoćne, a najčešće su žrtve mlađih muškaraca. Budući da se ovim slučajevima retko ko bavi jer u njima nema ničega što bi uticalo na gledanost ili tiraž, to jest „nema seksa, zabave, spektakla, ničega zabavnog i medijski atraktivnog”, slučajevi ubijenih starica bivaju brzo zaboravljeni.

Hegemonistička muškost/maskulinitet. Kako hegemonistički maskulinitet predstavlja praksu dominacije muškarca nad ženom, decom i drugim članovima porodice, autorka je rasvetlila slučajeve medijskog izveštavanja gde se žena smatra „vlasništvom muškarca” i gde je ona neko ko mu duguje besprekorno poštovanje dominantnog položaja, naglašavajući društvenu tradiciju tolerancije ovakvog predstavljanja i doživljavanja muškosti. U skladu sa ovim autorka izdvaja i posebno

analizira slučajeve ubica koje svrstava u tip hegemonističkog maskuliniteta, a koji su počinili sledeće femicide: ubistva kao kazne (za stvarno ili pretpostavljeno neverstvo), ubistva kojima je prethodilo višedecenijsko nasilje i kriminalna karijera ubice, ubistva zbog neprihvatanja ženine odluke o napuštanju zajednice ili prekidu veze i ubistvo radi odbrane muških privilegija.

Medijsko izveštavanje u slučaju ubistva maloletne Tijane Jurić. Slučaj ovog ubistva svima je dobro poznat kao podjednako mučna i bolna tema. Autorka analizira hajku protiv osumnjičenog, podgrevanje nasilja medijskim karakterizacijama, nepotrebno zalaženje u privatni život porodice žrtve (nagađanje mogućih povoda za otmicu i ubistvo okrivljavanjem člana porodice i širenjem dezinformacija), osuđivanje porodice ubice, a kao najgore momente u izveštavanju navodi one komentare koji su konstantno dizali i održavali „temperaturu građanskog gneva”. Analiziraju se i reakcije javnog mnjenja i ministara koje su sve do jedne išle u pravcu „žaljenja za smrtnom kaznom”. Kao pozitivni primeri posebno se izdvajaju protesti zbog neetičnog medijskog izveštavanja, u kojima se osuđuje tabloidno pisanje o porodici žrtve. Zatim, izdvajaju se prilike za analize i stručna mišljenja koja su iznesena i koja su doprinela boljoj informisanosti građana o kontekstu ovakvih slučajeva u svetu i Srbiji.

Nasilje u krugovima poznatih. U ovom delu knjige analizirani su slučajevi nasilja u kojima su žrtva i/ili počilnic medijski poznate ličnosti. Kako bi se izbegla normalizacija i banalizacija nasilja i ubistva, autorka navodi da mediji ne bi smeli da o slučajevima porodičnog nasilja izveštavaju u rubrikama koje služe za razonodu i zabavu, jer je efekat kontraproduktivan. Kada je nasilnik medijski eksponirana ličnost, primećuje se medijska neetičnost kroz pomeranje fokusa sa nasilnika na žrtvu, uz neretko izveštavanje o negativnim karakteristikama partnerke koja je pretrpela nasilje. Kao najbolji rezultat medijskog izveštavanja izdvaja se tekst u Politici „Žrtve tolerišu nasilje, ali država ne sme”, kao i reči sudije sa Menhetna upućene pravosuđu u Srbiji: „Činjenica da gospođa toleriše nasilje za mene je irelevantna.” Ovim se želi istaći da ukoliko

žrtva odustane od tužbe ili se povuče iz bilo kog razloga, država mora nastaviti da reaguje i procesuirati nasilnika, što zaista predstavlja ohrabrujući zaključak.

Mediji o seksualnom nasilju nad ženama. U ovoj tematskoj celini autorka daje jasne smernice o etičkom izveštavanju kada je u pitanju seksualno nasilje nad ženama, kritikujući pogrešne medijske korake. Naglašava se važnost osetljive terminologije koja treba da osporava sve što minimalizuje nasilje i nikako ne bi smela da seksualni odnos u bilo kom kontekstu dovodi u vezu sa seksualnim nasiljem. Nasilje prema Romkinjama i starijim ženama, njihova prava i privatnost, stid, krivica i pretrpljena viktimizacija se retko kad poštuju, što ne bi smelo da se dešava. Ono što se čini posebno važnim jeste i podatak da ne postoje natpisi o silovanim prostitutkama, ženama koje su ranije bile u partnerskom odnosu sa počiniocem, ženama u alkoholisanom stanju ili korisnicama psihoaktivnih supstanci, iako ove kategorije žena imaju najveću šansu da postanu žrtve seksualnog nasilja.

Primeri dobrih i loših medijskih praksi i medijske tišine. U ovom odeljku autorka izdvaja kriterijume pravilnog medijskog izveštavanja koji, ukoliko se poštuju, predstavljaju dobru medijsku praksu. Analizira se nepoželjna medijska praksa koja je zastupljena, kao i medijsko izbegavanje tema koje su za žene važne. Primere dobrih medijskih praksi predstavljaju mediji koji su pri izveštavanju o nasilju nad ženama poštovali sledeće kriterijume: nenavođenje nacionalne pripadnosti nasilnika/ubice i žrtve, stavljanje konkretnog događaja u kontekst sličnih situacija, konsultovanje žena koje se bave pitanjem nasilja, činjenično korektno izveštavanje o femicidu starijih žena, kritikovanje neažurnog postupanja relevantnih institucija za nasilje nad ženama i poštovanje principa i pitanja rodne ravnopravnosti. Prema autorkinim rečima, tokom 2014. godine, to su *Danas*, *Politika*, *Tanjug* i korektne TV vesti o femicidima.

Loše medijske prakse su one koje nisu pružale korisne informacije o načinima i merama suzbijanja nasilja, bespošrebno su izlagale čitaocima dramatičnim podacima i slikama,

dramatičnom vokabularu i kolokvijalnom govoru, nisu pružale objektivne podatke već iskrivljavale sliku događaja, narušavale poštovanje privatnosti porodica žrtava i koristile se nepoželjnom „kvaziduhovitošću” kojoj apsolutno nema mesta kada su u pitanju krivična dela nasilja u porodici. Otvara se pitanje marginalizacije žena kroz pojavu medijske tišine, kada se ne izveštava o temama i događajima u Srbiji i inostranstvu koje su za žene važne i kada se medijski prostor uglavnom posvećuje muškarcima.

Uputstva o rodno senzitivnom izveštavanju za urednike i novinare. U ovom delu su ponuđene neke smernice urednicima i novinarima koje jasno ukazuju na neophodnu promenu aktuelne medijske prakse koja bi išla u pravcu etičnog izveštavanja o slučajevima nasilja nad ženama i koje bi doprinele osveščivanju javnosti o ovom gorućem društvenom problemu. Prvenstveno, nasilje u porodici se mora shvatiti kao krivično delo i ne smeju se koristiti blaži izrazi i pojmovi, kao ni oni koji bi na bilo koji način sugerisali da je žrtva kriva zbog toga što joj se dogodilo. Takođe, mora se voditi računa da se ni na jedan način ne ugrozi kvalitet života preživelih žena i njihovih najbližih. Zatim, potrebno je staviti pojedinačnu situaciju u širi društveni kontekst, uz analizu i mišljenje stručnjaka za nasilje u porodici. Priča treba da bude ispričana u potpunosti, uz obavezno izbegavanje shvatanja slučaja kao neobjašnjive životne okolnosti, i mora se posmatrati u kontekstu prethodne dugogodišnje izloženosti žrtve nasilju, kao što je najčešće slučaj. Trebalo bi izbegavati pun identitet žrtve, kao i bilo koje pojedinosti koje mogu dodatno da ugroze njenu bezbednost i izlože je riziku. Žrtve, aktuelne i potencijalne, kao i šira javnost treba da budu obavešteni o telefonima organizacija i svih osoba, pre svega žena, koje pomažu žrtvama nasilja, što je skoro nepostojeća praksa u medijima. Izveštaji o nasilju treba da sadrže jasnu poruku osude nasilja i potenciranje odgovornosti isključivo nasilnika za nasilje koje je počinio, bez potencijalnog okrivljavanja žrtve, okolnosti ili drugih osoba iz okruženja. Umesto senzacionalističkog izveštavanja, novinarima se preporučuje uravnoteženost i objektivnost u širenju informacija,

kao i izbegavanje izražavanja seksističkih stavova. Detaljisanje o životu i karakteristikama žrtve, kao i o porodicama žrtve i počinioca, treba izbegavati, osim u slučajevima koji doprinose boljem sagledavanju i rasvetljavanju zločina. Takođe, radi ohrabrivanja preživelih, akcenat treba da bude na prethodnom uspešnom oporavku žena koje su preživele nasilje, kao i na potenciranju prethodno uspešne društvene i krivične reakcije kada je reč o počiniocima. Radi očuvanja dostojanstva i prava preživelih, preporučuje se izbegavanje upotrebe neprilagođenog, dramatičnog jezika, a za slike koje se objavljuju prethodno treba da postoji dozvola osobe koja će se na ovaj način eksponirati.

Dragica Bogetić
Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju